

SAVE ROOL

Gotsiaained

SISUKORD

1	Ainevaldkond „Sotsiaalained“	4
1.1	Sotsiaalne pädevus	4
1.2	Ainevaldkonna õppeained	5
1.3	Ainevaldkonna kirjeldus	5
1.4	Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes	7
1.5	Lõiming	9
1.5.1	Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega	9
1.5.2	Läbivad teemad	10
2	Inimeseõpetus	11
2.1	Üldalused	11
2.1.1	Õppe- ja kasvatuseesmärgid	11
2.1.2	Õppeaine kirjeldus	11
2.1.3	Õppetegevus	12
2.1.4	Hindamine	13
2.1.5	Füüsiline õpikeskkond	14
2.2	I kooliaste	14
2.2.1	I kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	14
2.2.2	Kooliastme õpitulemused inimeseõpetuses:	15
2.2.3	2. klassi õpitulemused ja õppesisu	18
2.2.4	3. klassi õpitulemused ja õppesisu	21
2.3	II kooliaste	25
2.3.1	II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	25
2.3.2	Kooliastme õpitulemused inimeseõpetuses	26
2.3.3	5. klassi õpitulemused ja õppesisu	29
2.3.4	6. klassi õpitulemused ja õppesisu	33
2.4	III kooliaste	37
2.4.1	Kooliastme õpitulemused inimeseõpetuses	37
2.4.2	7. klassi õpitulemused ja õppesisu	40
2.4.3	8. klassi õpitulemused ja õppesisu	42
3	Ajalugu	46
3.1	Üldalused	46
3.1.1	Õppe- ja kasvatuseesmärgid	46
3.1.2	Õppeaine kirjeldus	46
3.1.3	Õppetegevus	48
3.1.4	Hindamine	49
3.1.5	Füüsiline õpikeskkond	50
3.2	II kooliaste	50
3.2.1	II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud ajaloos:	50
3.2.2	5. klassi õpitulemused ajaloos	51
3.2.3	5. klassi õpitulemused ja õppesisu	52
3.2.4	6. klassi õpitulemused ajaloos	58

3.2.5	6. klassi õpitulemused ja õppesisu.....	60
3.3	III kooliaste.....	63
3.3.1	Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud.....	63
3.3.2	Kooliastme õpitulemused ajaloos	64
3.3.3	7. klassi õpitulemused ja õppesisu.....	66
3.3.4	8. klassi õpitulemused ja õppesisu.....	68
3.3.5	9. klassi õpitulemused ja õppesisu.....	70
4	Ühiskonnaõpetus.....	74
4.1	Üldalused.....	74
4.1.1	Õppe- ja kasvatuseesmärgid	74
4.1.2	Õppeaine kirjeldus.....	74
4.1.3	Õppetegevus	76
4.1.4	Hindamine	77
4.1.5	Füüsiline õpikeskkond.....	78
4.2	II kooliaste	78
4.2.1	Teise kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	78
4.2.2	Teise kooliastme õpitulemused ühiskonnaõpetuses.....	79
4.2.3	6. klassi õpitulemused ja õppesisu.....	81
4.3	III kooliaste.....	84
4.3.1	Kolmanda kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused, hoiakud:	84
4.3.2	9. klassi õpitulemused ja õppesisu.....	87

1 AINEVALDKOND „SOTSIAALAINED“

1.1 Sotsiaalne pädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- o tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- o tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- o austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlikke väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- o valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- o aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- o tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- o hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

Sotsiaalne pädevus tähendab suutlikkust mõista inimühiskonna ajaloos ja nüüdisajal toimuvate ühiskondlike muutuste põhjusi ja tagajärgi; tunda lihtsamaid sotsiaalteaduste uurimismeetodeid ja kasutada mõnda neist õppetöös ja igapäevases elus; luua tulevikustsenaariume ja -visioone mingis sotsiaalselt või personaalselt olulises valdkonnas; tunda ja austada inimõigusi ja demokraatiat, teadmisi kodanikuõigustest ning -vastutusest, nendega kooskõlas olevaid oskusi ja käitumist; ära tunda kultuurilisi eripärasid ja järgida üldtunnustatud käitumisreegleid; jätkuvalt huvituda oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundada oma arvamused ning olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik.

1.2 Ainevaldkonna õppeained

Ainevaldkonda kuuluvad ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus. Ajalugu õpitakse alates 5. klassist, inimeseõpetust 2. klassist ning ühiskonnaõpetust 6. klassist. Sotsiaalainete nädalatundide jaotumine kooliastmeti:

I kooliaste

inimeseõpetus 2 nädalatundi

II kooliaste

ajalugu 3 nädalatundi

inimeseõpetus 2 nädalatundi

ühiskonnaõpetus 1 nädalatund

III kooliaste

ajalugu 6 nädalatundi

inimeseõpetus 2 nädalatundi

ühiskonnaõpetus 2 nädalatundi

Ainevaldkonna „Sotsiaalained“ tunnijaotus õppeainete kaupa Saue Koolis

	Kohustuslikud tunnid	Lisatunnid	1. klass	2. klass	3. klass	Kohustuslikud tunnid	Lisatunnid	4. klass	5. klass	6. klass	Kohustuslikud tunnid	Lisatunnid	7. klass	8. klass	9. klass
Ajalugu						3	1		2	2	6		2	2	2
Inimeseõpetus	2			1	1	2			1	1	2		1	1	
Ühiskonnaõpetus						1				1	2				2

1.3 Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjusetagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri

ja teaduse põhisavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväarsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi.

Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult.

Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmeis, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused kodanikuidentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks.

1.4 Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes

Kultuuri- ja väärtuspädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Näiteks toetavad suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja jätkusuutliku arengu põhiväärtusi ning nendest oma tegutsemises juhinduda ajalugu ja ühiskonnaõpetus; lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse süvendab usundiõpetus. Inimeseõpetus ja usundiõpetus toetavad väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskust seista vastu kesksete normide rikkumisele kujundavad ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus.

Sotsiaalse ja kodanikupädevuse arengut toetavad kõik valdkonna õppeained, andes infot ühiskonnatoimimise ja ülesehituse kohta. Väärtuses sisalduvad suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku iseseisvust; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel.

Enesemääratluspädevust - suutlikkust mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida

tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme - toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevust toetatakse oskuste kujundamise kaudu. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise planeerimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevuse kujundamisel on oluline roll kõigil valdkonna õppeainetel. Suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - suutlikkust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades - toetavad kõik valdkonna õppeained.

Ettevõtlikkuspädevuse peamine kujundaja on ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained. Õpitakse nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, püstitama eesmärgi, genereerima ideid ning neid teostama; õpitakse initsiatiivikust ja vastutust, tegema eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Digipädevus – suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvus ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusvärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus. Valdkonna õppeained vajavad õpitemporeks kaasaegseid IT-vahendeid ning nende kasutamise käigus antakse õpilastele praktilised teadmised digitehnoloogia igapäevase kasutamise ning sellega seotud normide ja reeglite kohta.

1.5 Lõiming

1.5.1 Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega

Sotsiaalained on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Emakeelepädevus - suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, meediakirjaoskus, info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse.

Võõrkeeltepädevus - teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu mitmekultuurilises ühiskonnas; võõrkeeleoskus.

Matemaatikapädevus - ajaarvamine; ressursside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusteaduslik pädevus - looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese areng ja rahvastikuprotsessid; majanduse ressursid; ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, üleilmastumine, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamise ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine.

Tehnoloogiline pädevus - ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmise arengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutsesuunitlus ja karjääri planeerimine; oskus hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisele oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstipädevus - Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemade käsitlemine, iluhinnangute muutumine ajas; esteetiline areng ja eneseteostus, rahvakultuur ning loominguline eneseväljendusoskus.

Tervise- ja kehakultuuripädevus - suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

1.5.2 Läbivad teemad

Läbiva teema „**Elukestev õpe ja karjääri kujundamine**“ käsitlemisega taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema sobivaid haridus- ja tööalaseid valikuid.

Läbiva teema „**Keskkond ja jätkusuutlik areng**“ käsitlemisega taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda ning väärtustab jätkusuutlikkust, on valmis leidma lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele.

Läbiva teema „**Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus**“ käsitlemisega taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele.

Läbiva teema „**Kultuuriline identiteet**“ käsitlemisega taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis.

Läbiva teema „**Teabekeskond ja meediakasutus**“ käsitlemisega taotletakse õpilase kujunemist teadlikuks ja analüüsivaks inimeseks, kes tajub ja teadvustab adekvaatselt ümbritsevat teabekeskonda, suudab kriitiliselt analüüsida ja kasutada meediamaailma sisu ja allikaid, tunnustab autorsust, oskab luua kvaliteetset meediasisu, arvestades oma eesmärgi ja ühiskonnas omaks võetud suhtlemise norme, ning toimib turvaliselt ja vastutab oma käitumise eest end ümbritsevas teabekeskonnas.

Läbiva teema „**Tehnoloogia ja innovatsioon**“ käsitlemisega taotletakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja nüüdisaegseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Läbiva teema „**Tervis ja ohutus**“ käsitlemisega taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele.

Läbiva teema „**Väärtused ja kõlblus**“ käsitlemisega taotletakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes tunneb üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

2 INIMESEÕPETUS

2.1 Üldalused

2.1.1 Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli inimeseõpetusega taotletakse, et õpilane tunneb ja väärtustab isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate teadmiste, oskuste ja hoiakute kujunemist järgmistes valdkondades:

- o enesekohased ja sotsiaalsed oskused;
- o füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne areng;
- o tervis ja tervislik eluviis, füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise seosed;
- o turvalisus ja riskikäitumise ennetamine, ennastkahjustav käitumine, sõltuvus;
- o üldinimlikud väärtused: ausus, hoolivus, vastutustunne ja õiglus;
- o sallivuse ja mõistmise kujundamine erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste suhtes;
- o tunnustamine, et kõigil inimestel on õigus võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.

2.1.2 Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse esimese kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. Esimese kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

Teine kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

Kolmanda kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna kolmanda kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema.

Kui teises kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis kolmas kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

2.1.3 Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- o lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- o taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
- o võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks;
- o kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- o rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;

- o laiendatakse õpikeskkonda: sotsiaal-kultuuriline keskkond, arvutiklass, asutused, muuseumid, näitused jne;
- o kasutatakse mitmekülgset õppemeetodite valikut rõhuasetusega aktiivõppemeetoditele: arutelud, diskussioonid, juhtumianalüüs, paaristööd, projektöpe, rollimängud, rühmatööd, väitlused, õpimapi ja uurimistöö koostamine, praktilised ja uurimistööd (nt töölehtede täitmine, loovtöö kirjutamine, infootsing teabeallikatest) jne;
- o arvestatakse õpilaste võimete ja suutlikkuse ja kohaliku eripäraga ning ühiskonnas toimuvate muutustega;
- o arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sealjuures on põhirõhk hoiakute kujundamisel;
- o võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga (kohtuda erinevate inimestega, kaasata vanemaid jne), et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane.

2.1.4 Hindamine

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest. Hindamine inimeseõpetuses tähendab konkreetsete õpitulemuste saavutatuse ja õppija arengu toetamist, kusjuures põhirõhk on õpilase arengu toetamisel. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust taotletavatele õpitulemustele. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse ning milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

Hindamise põhiülesanne on toetada õpilase arengut, et kujuneks positiivne minapilt ja adekvaatne enesehinnang, kusjuures oluline on õpilase enda roll hindamisel, pakkudes võimalusi enesehindamiseks.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ega väärtusi. Hoiakute ja väärtuste kohta antakse õpilasele tagasisidet.

Aineteadmiste ja -oskuste ning hoiakute hindamine võib kanda nii kujundava kui ka kokkuvõtva hindamise ülesandeid, kusjuures põhirõhk on kujundaval hindamisel. Õpitulemuste hindamise vormid on mitmekesised, sisaldades suulisi, kirjalikke ja praktilisi ülesandeid. Diagnostiline hindamine (selgitada välja õpilaste algne tase ja vajadusel sellest lähtuda).

Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:

- o selgitab ning kirjeldab mõistete sisu ja omavahelisi seoseid;
- o selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega;
- o eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt õpitulemustest;
- o demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist lähtuvalt õpiülesannete sisust.

Praktiliste ülesannete puhul õpilane:

- o rakendab teoreetilisi teadmisi praktiliselt õpituatsioonis;
- o demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioonis;
- o kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus.

2.1.5 Füüsiline õpikeskkond

Kool korraldab valdava osa õppes klassis, kus on mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatöök ja ümarlauavestluseks ning õppetöök vajalikud IT-vahendid. Õppe sidumiseks igapäevaeluga võimaldab kool õpet väljaspool klassi.

2.2 I kooliaste

2.2.1 I kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- o näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku;
- o väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse;
- o mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel;
- o teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused;
- o mõistab üldtunnustatud käitumishormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- o tunneb liiklusreegleid;
- o teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust;
- o märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi;

- o mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust;
- o teab, mis on vägivald ning mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida;
- o teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana;
- o suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse;
- o oskab oma tervist hoida;
- o teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest;
- o oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist;
- o oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi;
- o teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana;
- o mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

2.2.2 Kooliastme õpitulemused inimeseõpetuses:

3. klassi lõpetaja:

- o leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
- o tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;
- o nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
- o teab, kes on Eesti Vabariigi president;
- o teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- o kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
- o põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- o toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
- o sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
- o seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;
- o nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;

- o kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
- o toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;
- o toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- o põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- o demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- o hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine;
- o tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;
- o kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- o märkab liiklusohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- o loetleb erinevaid teabeallikaid;
- o leiab infot erinevatest allikatest;
- o võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväarsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- o kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- o selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- o teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- o selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;
- o teab, et vägivaldal on eri vormid;
- o selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- o teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- o demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;
- o võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud,

- o vastlapäev, jaanipäev jt;
- o selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;
- o toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- o nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
- o toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- o toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- o planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;
- o selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine,
- o ninaverejooks, põletus, putukapiste;
- o teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;
- o teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine.

2.2.3 2. klassi õpitulemused ja õppesisu

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
INIMENE	
Mina	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab oma välimust, huve ja tegevusi, mida talle meeldib teha o teab, mille poolest sarnanevad ja eristuvad erinevad sugupooled o nimetab, mille poolest ta sarnaneb teistega ja erineb teistest o väärtustab iseennast ja teisi o mõistab viisaka käitumise vajalikkust 	<ul style="list-style-type: none"> o mina o minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega o iga inimese väärtus o viisakas käitumine
Mina ja tervis	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolitseda o kirjeldab tervet ja haiget inimest o teab, kas haigused on nakkuslikud või mitte o teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud o mõistab ja kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus ning liikumine ja sport o demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid ja abi saamise võimalusi (nt haav, kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus) o teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi 	<ul style="list-style-type: none"> o tervis o terve ja haige inimene o tervise eest hoolitsemine o ravimid o tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus ning liikumine ja sport o abi saamise võimalused o esmaabi
Mina ja minu pere	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad o väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres 	<ul style="list-style-type: none"> o kodu o koduarmastus

<ul style="list-style-type: none"> o teab oma kohustusi peres o selgitab lähemaid sugulussuhteid o kirjeldab pereliikmete erinevaid rolle kodus o teab inimeste erinevaid töid ja töökohti o kirjeldab ja eristab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes o jutustab oma pere traditsioonidest o oskab tänaval käituda ning ületada sõiduteed ohutult o kirjeldab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tee sihtpunkti o väärtustab toetavaid peresuhteid ja kodu 	<ul style="list-style-type: none"> o perekond o erinevad pered o vanavanemad ja teised sugulased o pereliikmete tegevus ja rollid o vanemate ja teiste inimeste töö o kodused tööd o abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne o kodu traditsioonid o koduümbrus o naabrid ja naabruskond o võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek o ohud kodus ja koduümbruses
Mina: aeg ja asjad	
<ul style="list-style-type: none"> o eristab, mis on aja kulg ja seis o oskab koostada oma päevakava, väärtustades aktiivset vaba aja veetmist o väärtustab oma tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks o selgitab asjade väärtust o oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta o väärtustab ausust asjade jagamisel 	<ul style="list-style-type: none"> o aeg o aja planeerimine o oma tegevuse kavandamine o täpsus, lubadused, vastutus. o minu oma, tema oma, meie oma o asja väärtus ja hind o asjade väärtus teiste väärtuste seas
Mina ja kodumaa	
<ul style="list-style-type: none"> o tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi o oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti 	<ul style="list-style-type: none"> o Eesti - minu kodumaa o Kodukoht o Eesti rikkus

<ul style="list-style-type: none"> o leiab Euroopa kaardilt Eesti ning Eesti kaardilt kodukohta o tunneb kodukohta sümbolikat o nimetab oma kodukohta tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodukohta o võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt o selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja o toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest o väärtustab Eestit, oma kodumaad 	<ul style="list-style-type: none"> o rahvakalendri tähtpäevad
<p>Digipädevused</p>	
<p>Õpilase digipädevuste arengu suunamine ja toetamine toimub inimeseõpetuses läbi kogu õppeaasta. Vastavalt läbitavale temale suunab õpetaja õpilast kasutama tööks vajalikke digivahendeid ja selgitab nende kasutamise põhimõtteid.</p> <p>Õppeaasta jooksul toetab inimeseõpetuse aine järgmiste digipädevuste kujunemist:</p> <ul style="list-style-type: none"> o õpilane oskab kaitsta enda ja kooli digiseadet füüsiliste vigastuste eest; o õpilane teab ja järgib reegleid, kuidas tahvelarvutit ja sülearvutit õppetöös kasutada (heaperemehelik kasutamine: rakendused, programmid, väljalogimine, hoiustamine); o õpilane teab, mis on parool; o õpilane ei jaga oma parooli ega kuritarvita paroole; o õpilane oskab kasutada arvutihirt; o õpilane oskab klaviatuuril kirjutada (tähe- ja numbriklahvid, kirjavahemärgid, @-märk, shift, enter, esc, tab, caps lock, delete); o õpilane teab, milline on õige kehahoiak ja tööaeg digiseadme kasutamisel; o õpilane oskab QR-koodi või veebilingi abil siseneda vajalikku keskkonda; o õpilane oskab kirjutada aadressiribale veebiaadressi. 	

2.2.4 3. klassi õpitulemused ja õppesisu

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
MEIE	
Mina	
<ul style="list-style-type: none"> o väärtustab igaühe individuaalsust seoses välimuse, huvide ja tugevustega o väärtustab inimese õigust olla erinev o selgitab endasse positiivse suhtumise tähtsust o nimetab enda õigusi ja kohustusi o teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused 	<ul style="list-style-type: none"> o mina o igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus o mina ja endasse suhtumine o lapse õigused ja kohustused
Mina ja tervis	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab seoseid tervise hoidmise viiside vahel: mitmekesine toitumine, uni ja puhkus ning liikumine o eristab vaimset ja füüsilist tervist o kirjeldab olukordi ja toob näiteid, kuidas keelduda ja hoiduda tegevusest, mis kahjustab tema tervist o nimetab, kelle poole pöörduda erinevate murede korral o väärtustab tervislikku eluviisi 	<ul style="list-style-type: none"> o vaimne ja füüsiline tervis o tervislik eluviis o ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras
Mina ja meie	
<ul style="list-style-type: none"> o nimetab inimese eluks olulisi vajadusi ja võrdleb enda vajadusi teiste omadega o kirjeldab omadusi, mis peavad olema heal sõbral, hindab ennast nende omaduste järgi o väärtustab sõprust o teab, kuidas olla hea kaaslane ning kuidas teha koostööd 	<ul style="list-style-type: none"> o minu ja teiste vajadused o õbrad ja sõpruse hoidmine o sallivus o üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine o ausus ja õiglus o leppimine

<ul style="list-style-type: none"> o eristab enda head ja halba käitumist o kirjeldab oma käitumise tagajärgi ning annab neile hinnangu o väärtustab leppimise ja vabandamise tähtsust inimsuhetes o nimetab ja kirjeldab inimeste erinevaid tundeid ning toob näiteid olukordadest, kus need tekivad, ja leiab erinevaid viise nendega toimetulekuks o demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast kahjustavast tegevusest o teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivalda korral o mõistab, et kiusamine ja vägivald ei ole aktsepteeritud ja lubatud käitumine o kirjeldab oma sõnadega, mida tähendavad vastutustundlikkus ja südametunnistus o väärtustab üksteise eest hoolitsemist ja üksteise abistamist o kirjeldab oma tegevuse planeerimist nädalas, väärtustades vastutust o nimetab üldtunnustatud käitumisreegleid ja põhjendab nende vajalikkust o teab liiklusreegleid, mis tagavad tema turvalisuse, ning kirjeldab, kuidas käituda liikluses turvaliselt o eristab tööd ja mängu o toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada o sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega o seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega o teab tegureid, mis soodustavad või takistavad keskendumist õppimisel 	<ul style="list-style-type: none"> o vabandamine o oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine o oskus panna end teise inimese olukorda o keeldumine kahjulikust tegevusest. o minu hea ja halb käitumine o südametunnistus o käitumisreeglid o minu käitumise mõju ja tagajärjed o liiklusreeglid o mäng ja töö o õppimine o kohustetunne ja vastutus o meeskonnatöö o tööjaotus
---	--

o väärtustab lubadustest kinnipidamist ja vastutust	
Mina: teave ja asjad	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab eri meeltega tajutavaid teabeallikaid o leiab infot erinevatest allikatest o selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel o võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusvääruse ja teabe sisu väärtuse poolest o kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte o teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid ning et raha teenitakse tööga o mõistab oma vastutust asjade hoidmisel ja laenamisel o teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine 	<ul style="list-style-type: none"> o teave ja teabeallikad ning nende kasutamine o reklaami mõju o turvaline käitumine mediakeskkonnas o raha o raha teenimine, kulutamine ja laenamine o vastutus o oma kulutuste planeerimine
Mina ja kodumaa	
<ul style="list-style-type: none"> o selgitab skeemi järgi haldusüksuste seoseid oma kodukohas o leiab Euroopa kaardilt Eesti ja tema naaberriigid o nimetab Eesti rahvuslikke ja riiklikke sümboleid o kirjeldab Eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ning austab neid o väärtustab oma kodumaad 	<ul style="list-style-type: none"> o küla, vald, linn, maakond o Eesti teiste riikide seas o naaberriigid o Eesti Vabariigi ja kodukoha sümboolid o erinevate rahvaste tavad ja kombed o sallivus
Digipädevused	
<p>Õpilase digipädevuste arengu suunamine ja toetamine toimub inimeseõpetuses läbi kogu õppeaasta.</p> <p>Vastavalt läbitavale temale suunab õpetaja õpilast kasutama tööks vajalikke digivahendeid ja selgitab nende kasutamise põhimõtteid.</p> <p>Õppeaasta jooksul toetab inimeseõpetuse aine järgmiste digipädevuste kujunemist:</p>	

- o õpilane oskab Wordis kirjutada lühemat teksti ja seda vormindada (suurus, font, värvus, joondus);
- o õpilane oskab teha etteantud sõnade ja/või lausete abil internetis infootsingut;
- o õpilane oskab Wordi faili salvestada ja kustutada; õpilane teab digikeskkonnas kehtivaid suhtlus- ja käitumisnorme;
- o õpilane teab internetis ja digiseadme kasutamisel leiduvaid ohte (isikliku teabe jagamine, viirused, identiteedivargus, silmad, rüht);
- o õpilane oskab Stuudiumist vaadata oma õppetööga seonduvat infot (kodutöö, tunnitöö, hinded);
- o õpilane oskab laadida faili Stuudiumisse;
- o õpilane teab, miks on oluline kaitsta oma digiidentiteeti;
- o õpilane oskab lahendada digitaalseid töölehti;
- o õpilane oskab vormistada ja saata e-kirja ning Stuudiumi suhtluse sõnumit;
- o õpilane oskab teksti kopeerida, lõigata ja kleepida.

2.3 II kooliaste

2.3.1 II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- o teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist;
- o väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv;
- o mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- o on loov ja ettevõtlik;
- o on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega;
- o teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest;
- o kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus;
- o väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena;
- o teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid;
- o mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi;
- o teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust;
- o mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest;
- o mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust;
- o teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida;
- o väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele;
- o teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele;

- o mõistab enda valikute tagajärgi;
- o mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

2.3.2 Kooliastme õpitulemused inimeseõpetuses

6. klassi lõpetaja:

- o teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
- o toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
- o toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- o selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
- o toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
- o selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
- o nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- o toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
- o toob näiteid erinevast arengutempost murdeas;
- o selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- o mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
- o seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
- o näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
- o kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
- o toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
- o teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- o toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- o demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- o kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
- o eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende

- o vastastikuseid seoseid;
- o demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- o toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;
- o selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
- o kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
- o eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
- o valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
- o lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
- o toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
- o selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
- o mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
- o teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
- o otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseteemalist infot, järgides autoriõigust;
- o märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
- o teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
- o toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
- o selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- o seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- o toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
- o toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;

- o toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
- o selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;
- o demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;
- o kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
- o demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

2.3.3 5. klassi õpitulemused ja õppesisu

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
TERVIS	
Tervis	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust nendest mõistetest lähtuvalt o teab enda põhilisi tervisenäitajaid: kehakaalu ja kehapikkust, kehatemperatuuri, pulsisagedust ning enesetunnet o nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele o eristab põhilisi organismi reaktsioone stressi korral ning kirjeldab nendega toimetuleku võimalusi o väärtustab oma tervist 	<ul style="list-style-type: none"> o tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis o tervisenäitajad o tervist mõjutavad tegurid o hea ja halb stress o keha reaktsioonid stressile o pingete maandamise võimalused
Tervislik eluviis	
<ul style="list-style-type: none"> o oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus o koostab endale tervisliku toidumenüü ja analüüsib seda, lähtudes tervisliku toitumise põhimõtetest o kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid o selgitab, kuidas on toitumine seotud tervisega o kirjeldab tegureid, mis mõjutavad inimese toiduvalikut o teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid 	<ul style="list-style-type: none"> o tervisliku eluviisi komponendid o tervislik toitumine o tervisliku toitumise põhimõtted o toitumist mõjutavad tegurid o kehaline aktiivsus o kehalise aktiivsuse vormid o tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted o päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine o uni

<ul style="list-style-type: none"> o oskab hinnata oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest o hindab ja oskab planeerida kehalise aktiivsuse piisavust oma igapäevategevuses o väärtustab tervislikku eluviisi 	
Murdeiga ja kehalised muutused	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeeas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega o aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda o teab, et murdeiga on varieeruv ning igaühel oma arengutempo o teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega 	<ul style="list-style-type: none"> o murdeiga inimese elukaares o kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeeas o kehaliste muutuste erinev tempo murdeeas o suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine o suguline küpsus ja soojätkamine
Turvalisus ja riskikäitumine	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid o selgitab, miks liicluseeskiri on kohustuslik kõigile, ning kirjeldab, kuidas seda järgida o teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada, ning kuidas abi kutsuda o nimetab meediast tulenevaid riske oma käitumisele ja suhetele o suheldes meedia vahendusel, mõistab vahendatud suhtlemise olemust ning vastutust oma sõnade ja tegude eest o teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine 	<ul style="list-style-type: none"> o turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues o eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise alaseid valikud tehes; iseenda vastustus o vahendatud suhtlemine o tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides o valikud ja vastutus seoses uimastitega o tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele

<ul style="list-style-type: none"> o otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust o väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist o demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ja teiste uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus o kirjeldab tubaka ja alkoholi tarbimise kahjulikku mõju inimese organismile o väärtustab mitmekesisest positiivset ja tervislikku elu uimastiteta 	
Haigused ja esmaabi	
<ul style="list-style-type: none"> o oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi o selgitab ja toob näiteid, kuidas haigusi ravitakse meditsiiniliste ja rahvameditsiini vahenditega o teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest o kirjeldab, kuidas ennast ja teisi inimesi abistada õnnetusjuhtumi korral o teab, kuidas toimida turvaliselt ohuolukorras ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik ja päikesepiste) o nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid praktikas kasutada o väärtustab enda ja teiste inimeste elu 	<ul style="list-style-type: none"> o levinumad laste ja noorte haigused o nakkus- ja mittenakkushaigused o haigustest hoidumine o hiv, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused o aids o esmaabi põhimõtted o esmaabi erinevates olukordades o käitumine õnnetusjuhtumi korral

Keskkond ja tervis	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskkonnast o eristab tegureid, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks või mitteturvaliseks ja tervist kahjustavaks o kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele 	<ul style="list-style-type: none"> o tervislik elukeskkond o tervislik õpikeskkond o tervis heaolu tagajana
Digipädevused	
<p>Õpilase digipädevuste arengu suunamine ja toetamine toimub inimeseõpetuses läbi kogu õppeaasta. Vastavalt läbitavale teemale suunab õpetaja õpilast kasutama tööks vajalikke digivahendeid ja selgitab nende kasutamise põhimõtteid.</p> <p>Õppeaasta jooksul toetab inimeseõpetuse aine järgmiste digipädevuste kujunemist:</p> <ul style="list-style-type: none"> o õpilane oskab internetist leida õppetöök vajalikku informatsiooni; o õpilane oskab internetist laadida alla pilti; o õpilane oskab Wordi pilte lisada; o õpilane teab digitehnoloogia kasutamisega seotud vaimse ja füüsilise tervise riske (istumisasend, kasutusaeg, kohavalik, suhtlus, sõltuvus); o õpilane oskab tahvelarvutiga teha pilte ja neid kustutada; o õpilane teab, mis on plagiaat; o õpilane teab, miks tuleb autorile viidata; o õpilane oskab viidata kasutatud materjalile (kasutatud kirjanduse loetelu linkidena, raamatu pealkiri koos autoriga); o õpilane oskab kasutada Stuudiumit; o õpilane oskab kaitsta enda ja kooli digiseadet ja selle sisu; o õpilane oskab kaitsta oma digiidentiteeti; o õpilane järgib digikeskkonnas kehtivaid suhtlus- ja käitumisnorme; o õpilane teab, millises olukorras, millist suhtlusvahendit on sobiv kasutada, ning valib sobiva; o õpilane loob Powerpointis lihtsamat esitlust (slaid, tekst, pilt, taust). 	

2.3.4 6. klassi õpitulemused ja õppesisu

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
SUHTLEMINE	
Mina ja suhtlemine	
<ul style="list-style-type: none"> o analüüsib enda iseloomujooni ja -omadusi, väärtustades positiivseid jooni ja omadusi o mõistab, mis mõjutab enesehinnangut ning kuidas see kujuneb o mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpituatsioonis oma käitumise kontrolli, saades hakkama vihaga ja teiste emotsioonidega o oskab selgitada ja põhjendada oma väärtusi seoses eneseanalüüsiga 	<ul style="list-style-type: none"> o enesesse uskumine o enesehinnang o eneseanalüüs o enesekontroll o oma väärtuste selgitamine
Suhtlemine teistega	
<ul style="list-style-type: none"> o tunneb ära enda ja teiste inimeste põhilised vajadused ning teadvustab neid o teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust o eristab verbaalset ja mitteverbaalset suhtlemist o kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele o demonstreerib õpituatsioonis aktiivse kuulamise võtteid o mõistab eneseavamise mõju suhtlemisele o demonstreerib õpituatsioonis, kuidas väljendada oma tundeid verbaalselt, säilitades ja tugevdades suhteid o teadvustab eelarvamuste mõju suhtlemisele igapäevaelus ja toob selle kohta näiteid 	<ul style="list-style-type: none"> o minu ja teiste vajadused o vajaduste hierarhia o suhtlemise komponendid o verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine o aktiivne kuulamine o tunnete väljendamine o eneseavamine o eelarvamused o kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine o „ei“ ütlemine seoses ennast ja teisi kahjustava käitumisega

<ul style="list-style-type: none"> o eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele o teab, et „ei“ ütlemine on oma õiguste eest seismine, ning oskab partnerit arvestavalt öelda „ei“ ennast ja teisi kahjustava käitumise korral ning aktsepteerib partneri „ei“ ütlemist ennast ja teisi kahjustava käitumise korral o väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse 	
Suhted teistega	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus o oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta o väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise abistamist o eristab inimeste erinevaid rolle suhetes ning nende muutuvat iseloomu o demonstreerib õpitu olukorras oskust näha olukorda teise isiku vaatenurgast o tähtsustab oskust panna end teise inimese olukorda ja mõista tema tundeid ning väärtustab empaatilist suhtlemist o väärtustab sõprust kui vastastikuse usalduse ja toetuse allikat o kirjeldab kaaslaste rühma arvamuste, valikute ja käitumise mõju ning surve tagajärgi o mõistab isikuseärasusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi 	<ul style="list-style-type: none"> o tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine o sallivus enda ja teiste vastu o hoolivus o sõprussuhted o usaldus suhtes o empaatia o vastutus suhetes o kaaslaste mõju ja surve o erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine o isikuseärasused o soolised erinevused o erivajadustega inimesed
Konfliktid	
<ul style="list-style-type: none"> o selgitab konflikti häid ja halbu külgi ning aktsepteerib konflikte kui osa elust 	<ul style="list-style-type: none"> o konfliktide olemus ja põhjused o tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed

<ul style="list-style-type: none"> o teab, eristab ja kirjeldab efektiivseid ning mitteefektiivseid konfliktilahendamise viise o kasutab õpituatsioonis konflikte lahendades tõhuseid viise ning väärtustab neid. 	
Otsustamine ja probleemilahendus	
<ul style="list-style-type: none"> o teab ja oskab õpituatsioonis otsuseid langetades leida erinevaid lahendusviise o kirjeldab otsustades erinevate lahendusviiside puudusi ja eelseid o mõistab otsustades lahendusviiside lühi- ja pikaajalisi tagajärgi o selgitab ja kirjeldab eri situatsioonidesse sobiva parima käitumisviisi valikut o 5) väärtustab vastutuse võtmist otsuseid langetades 	<ul style="list-style-type: none"> o otsustamine ja probleemide lahendamine o erinevate käitumisviiside leidmine probleeme lahendades o tagajärgede arvestamine probleemilahenduses o vastutus otsustamisel
Positiivne mõtlemine	
<ul style="list-style-type: none"> o nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi o väärtustab positiivset mõtlemist 	<ul style="list-style-type: none"> o Positiivne mõtlemine o Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine
Digipädevused	
<p>Õpilase digipädevuste arengu suunamine ja toetamine toimub inimeseõpetuses läbi kogu õppeaasta. Vastavalt läbitavale temale suunab õpetaja õpilast kasutama tööks vajalikke digivahendeid ja selgitab nende kasutamise põhimõtteid.</p> <p>Õppeaasta jooksul toetab inimeseõpetuse aine järgmiste digipädevuste kujunemist:</p> <ul style="list-style-type: none"> o õpilane oskab Wordis koostada ja vormistada vastavalt kooli juhendile referaati; o õpilane oskab Wordis lisada tabelit ja seda vormindada; o õpilane oskab koostada ja vormindada Powerpointis esitlust; o õpilane oskab märgata veebis levivaid pettuseid; o õpilane teab, mis on plagiaat; 	

- o õpilane teab, miks tuleb autorile viidata;
- o õpilane oskab viidata kasutatud materjalile (kasutatud kirjanduse loetelu linkidena, raamatu pealkiri koos autoriga);
- o õpilane oskab kasutada Stuudiumit;
- o õpilane oskab kaitsta enda ja kooli digiseadet ja selle sisu;
- o õpilane oskab kaitsta oma digiidentiteeti;
- o õpilane järgib digikeskkonnas kehtivaid suhtlus- ja käitumisnorme;
- o õpilane teab, millises olukorras, millist suhtlusvahendit on sobiv kasutada, ning valib sobiva.

2.4 III kooliaste

Põhikooli lõpetaja:

- o teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist;
- o mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas;
- o teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse;
- o väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel;
- o on loov ja ettevõtlik;
- o mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus;
- o väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena;
- o teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest ning on erinevuste suhtes salliv;
- o teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega;
- o kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi;
- o väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist;
- o mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise;
- o mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi;
- o mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid;
- o mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus;
- o väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

2.4.1 Kooliastme õpitulemused inimeseõpetuses

9. klassi lõpetaja:

- o kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;

- o selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;
- o seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
- o selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
- o toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
- o analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
- o analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;
- o mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
- o toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
- o analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
- o kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olulisust toimetulekut rühma survega;
- o toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;
- o analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
- o teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- o analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
- o kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- o selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
- o analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- o selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- o toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;

- o mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
- o demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- o toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
- o analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- o toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
- o analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
- o analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- o analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
- o toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
- o analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- o analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- o demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;
- o toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
- o analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

2.4.2 7. klassi õpitulemused ja õppesisu

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
INIMENE	
Inimese areng ja murdeiga	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele o seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega o selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast o kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist o kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhetes o selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid 	<ul style="list-style-type: none"> o areng, küpsemine, kasvamine, õppimine o pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud o ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule o inimese elukaar o murde- ja noorukiea koht elukaares o murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused o suguküpsus, sootunnused, keha muutumine o lähedus suhetes o sõprus o armumine o käimine o lähedus ja seksuaalhuvi o vastutus seksuaalsuhetes ja turvaline seksuaalkäitumine
Inimene, valikud, õnn	
<ul style="list-style-type: none"> o selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang o toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut o analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus o analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel 	<ul style="list-style-type: none"> o minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist o positiivse minapildi kujundamine o eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus o enesekasvatuse võtted o enesearendamine oma elutee kujundamisel o positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui heaolu alus

<ul style="list-style-type: none"> o mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu 	
Inimene ja rühm	
<ul style="list-style-type: none"> o mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas o suhtlemise olulisusest o toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist o analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades o kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olukorras toimetulekut rühma survega 	<ul style="list-style-type: none"> o rühm o erinevad rühmade liigid o erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas o inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades o rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed o koostöised ja võistluslikud rühma tegevused o hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses o konformsus o sõltumatus o autoriteet o toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades
Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine	
<ul style="list-style-type: none"> o analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida o analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest o analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil 	<ul style="list-style-type: none"> o heaolu komponendid (sh vaimne heaolu) o inimese vaimse heaolu tõstmise võimalused o laste heaolu seos tema enda, ümbritsevate inimeste ja keskkonnaga o laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil o terviseriskid ja uimastitega seotud riskikäitumine ning selle negatiivsed tagajärjed inimese toimetulekule o sekkumine indiviidi ja ühiskonna tasandil

o 4) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid	o lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas o laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsevad seadused
Digipädevused	
Õpilase digipädevuste arengu suunamine ja toetamine toimub inimeseõpetuses läbi kogu õppeaasta. Vastavalt läbitavale teemale suunab õpetaja õpilast kasutama tööks vajalikke digivahendeid ja selgitab nende kasutamise põhimõtteid.	
Õppeaasta jooksul toetab inimeseõpetuse aine järgmiste digipädevuste kujunemist:	
<ul style="list-style-type: none"> o õpilane teab autoriõiguse põhimõtteid ja litsentsitingimusi; o õpilane oskab korrektselt viidata; o õpilane hindab kriitiliselt internetist leitud informatsiooni; o õpilane oskab rakendada turvameetmeid oma isikuandmete ja privaatsuse kaitseks digikeskkonnas. 	

2.4.3 8. klassi õpitulemused ja õppesisu

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
TERVIS	
Tervise käitumine	
<ul style="list-style-type: none"> o toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest o analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele o analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele o teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot o analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväarsust o analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida 	<ul style="list-style-type: none"> o tervis kui healuseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis o tervise aspektide vastastikused seosed o tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele o tervisealased infoallikad o tervisealaste infoallikate usaldusväarsus o vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad o stress o stressiga toimetulek

<ul style="list-style-type: none"> o toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest o analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis o analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus o toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis 	<ul style="list-style-type: none"> o kriis, selle olemus o käitumine kriisiolukorras o abistamine, abi otsimine ja leidmine o objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad o tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit o tegurid, mis mõjutavad eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad o eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele o tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus o keskkonnateadlik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus
Suhted ja seksuaalsus	
<ul style="list-style-type: none"> o selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata o kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus o analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest o selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust o mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele o toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest o analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi 	<ul style="list-style-type: none"> o suhe, suhte liigid (perekonnasuhe, sõprusuue, paarisuue) o lähisuue ja tunded lähisuhtes o paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine o inimlik lähedus ja soojus suhetes o kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel o sõprus, meeldimine, armumine, armastus o armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes o lähisuhtevägivad ja selle liigid o turvalised lähisuhted, abi saamise võimalused o seksuaalsus, seksuaalsuse mitmekesisus o seksuaalkäitumine o sooidentiteet, sooline mitmekesisus o bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu

<ul style="list-style-type: none"> o toob esile seksuaalkäitumisega seotud muutide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele 	<ul style="list-style-type: none"> o sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne) o seksuaalne orientatsioon o seksuaalsuse trepp o erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine o turvaline seksuaalkäitumine o vastutus o rasestumisvastased meetodid o seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine o suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega o seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus o seksuaalsusega seotud muutide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele
Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine	
<ul style="list-style-type: none"> o demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi o analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil o demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi 	<ul style="list-style-type: none"> o koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid o tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused o tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul o uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile, uimastitega seonduvad väärarvamused o uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid, sõltuvus o esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades

Inimene ja valikud	
<ul style="list-style-type: none"> o analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus o mõistab, et valikuvabadusega kaasneb vastutus oma valikute ja nende tagajärgede eest 	<ul style="list-style-type: none"> o huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud o edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus o mina ja teised kui väärtus o õigused, vabadused, vastutus
Digipädevused	
<p>Õpilase digipädevuste arengu suunamine ja toetamine toimub inimeseõpetuses läbi kogu õppeaasta. Vastavalt läbitavale temale suunab õpetaja õpilast kasutama tööks vajalikke digivahendeid ja selgitab nende kasutamise põhimõtteid.</p> <p>Õppeaasta jooksul toetab inimeseõpetuse aine järgmiste digipädevuste kujunemist:</p> <ul style="list-style-type: none"> o õpilane oskab jagada digikeskkonnas infot ja faile, valides selleks korrektse viisi ja sobiva vahendi; o õpilane teab digitehnoloogia mõju keskkonnale (loodus, kultuur, majandus); o õpilane oskab hinnata veebiallikate usaldusväärsust; o õpilane oskab internetist leitud informatsiooni analüüsida, võrrelda ja hinnata; o õpilane järgib digisisu luues autoriõiguse norme ja litsentsitingimusi. 	

3 AJALUGU

3.1 Üldalused

3.1.1 Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

- o tunneb huvi mineviku vastu;
- o tunneb oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu, Euroopa ning maailma ajalugu ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste, protsesside ja isikute kaudu;
- o väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning oma rolli kultuuripärandi säilitajana ja edasikandjana ning määratleb end oma rahva liikmena;
- o leiab, üldistab, tõlgendab, kasutab ja hindab kriitiliselt ajalooteavet;
- o kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis, eristab ajaloofakti tõlgendusest ja arvamusest, näeb ja sõnastab probleeme ning esitab neist lähtudes küsimusi ja pakub lahendusteid;
- o mõistab põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse ja järjepidevuse olemust ning hindab allikate usaldusväärsust ajaloosündmusi ja -protsesse ning ajaloolist keskkonda analüüsides;
- o tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, kujundab ning põhjendab oma arvamust, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;
- o tunneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid, tekstiliike ja teabeallikaid, väljendab oma teadmisi ning oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kasutab õppetegevuses IKT vahendeid.

3.1.2 Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajaloõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja

protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest. Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, erinevad inimesed ning paigad. Seda kogemust koolis õpituga ühendades kujuneb õpilasel arusaam ajaloost. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- o oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- o ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- o ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- o funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja
- o seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- o empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja
- o konfliktilahendusoskus;

- o allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajalooõpetamise eesmärgidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise

tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajaloo teadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased. Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle.

Õppetegevuses on oluline rakendada mitmekesisist metoodikat, mis võimaldab õpilastel aktiivselt osaleda õppetegevuses, arendada oma õpioskusi, teha järeldusi, kujundada ja väljendada oma arvamust ajaloosündmuste või -nähtuste kohta. Ajaloo probleemide analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriline identiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajaloo teadvus.

3.1.3 Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- o lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- o taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
- o võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ning rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ja iseseisvateks õppijateks ning loovateks ja kriitiliselt mõtlevateks isiksusteks;
- o kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- o rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- o laiendatakse õpikeskkonda: muuseum, näitus, raamatukogu, arvutiklass, ajaloolis-kultuuriline keskkond (muistised, ehitised) jne.

Kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: vestlus, arutelu, diskussioon, väitlused, projektõpe, rolli- ja otsustusmäng, ajaloolise kujutluse loomine, loovülesande, kava, ajajoone, skeemi ja plaani, õpimapi koostamine, praktilised ja uurimistööd (nt töö allikate ja kaardiga, töölehe ja kontuurkaardi täitmine, loovtöö kirjutamine, arutluse kirjutamine, infootsing teabeallikatest ja infoanalüüs), tegevuspõhine õpe (nt dramatiseeringud, mudelite ja makettide valmistamine).

3.1.4 Hindamine

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest. Ajaloo õpitulemuste kontrolli ja hindamise eesmärk on saada ülevaade ajalooõpetuse õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada saadud teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks. Hinnatakse nii teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust ainekava taotletavatele õpitulemustele. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemusi kontrollides tuleb jälgida teadmiste (ajaloolise sõnavara) ja oskuste tasakaalu. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid peaksid olema mitmekesised, sisaldama suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, dokumentide, allikmaterjali ja piltidega, loovtööd ning jutustuse kirjutamist, referaadi ja uurimistöö koostamist, loovtööd ning arutluse kirjutamist. Ajaloallikatega töötades analüüsitakse lisaks allika sisule allika usaldusväärst info edasikandmisel. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle hindamist ja võrdlemist, katkendi põhjal vastamist, kommenteerimist ning usaldusväärst üle otsustamist. Üksikfaktide tundmisele tuleb eelistada olulisemate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Lühijutu ning kirjelduse puhul hinnatakse ülesehituse loogikat ja terviklikkust, mõistete ning märksõnade sobivust konteksti, stiili ja õigekirja. Arutluse puhul hinnatakse vastavust teemale, ajastu ja teemakohaste faktide tundmist, analüüsi, võrdlemise ja seoste loomise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu.

3.1.5 Füüsiline õpikeskkond

Kool korraldab valdava osa õpet klassis, kus saab rühmatöö tegemiseks mööblit ümber paigutada, on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus. Võimalusel korraldatakse õppekäike väljaspool klassiruumi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus). Kool võimaldab kasutada ainekava eesmärgi toetavaid õppematerjale ja -vahendeid: ajalooatlased, kontuur- ja seinakaardid, allikakogumikud, käsiraamatud, elulooraamatud ja teabekirjandus, digitaliseeritud andmebaasid ja arhiivid, illustratiivne pildimaterjal (fotod, karikatuurid), IT-põhised õppematerjalid.

3.2 II kooliaste

3.2.1 II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud ajaloos:

Õpilane:

- o teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline;
- o teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed;
- o kasutab ajaloomõisteid kontekstis;
- o teab näiteid kodukoha minevikust;
- o teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti
- o omariikluse kujunemisloos;
- o mõistab, kuidas kujunes inimasustus;
- o mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning

- o ühiskonnaelu;
- o oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev;
- o teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis;
- o teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos;
- o teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusvärsust hinnata;
- o teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos;
- o märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal;
- o teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud;
- o teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

3.2.2 5. klassi õpitulemused ajaloos

5. klassi õpilane:

- o kasutab kontekstis erinevaid mõisteid, lühendeid ja fraase;
- o nimetab ajaloo periodiseerimise üldised põhimõtted;
- o loob õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;
- o otsib informatsiooni ja töötab lihtsamate allikatega sh hindab allika usaldusvärsust;
- o kirjeldab mõnda kodukohas aset leidnud minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus;
- o nimetab kodukohast pärit silmapaistvaid isikuid ja nende saavutusi;
- o kirjeldab eluolu erinevusi maal ja linnas, sõja ja rahu ajal ning nende erinevusi minevikus ja nüüdisajal;
- o koostab lihtsamat ajaliini ja lühijuttu ajaloolisest isikust ning mineviku eluolust;
- o värvib ja täidab kontuurkaarti etteantud kaardi põhjal (atlas, õpik), oskab kasutada kaarti ja sellelt vajalikku infot leida.

3.2.3 5. klassi õpitulemused ja õppesisu

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
AJALOO ALGÕPETUS	
Ajalugu on põnev ja kasulik: ajalugu ja arheoloogia	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab miks on ajaloo tundmine vajalik o selgitab mis on allikakriitilisus o selgitab, miks ajalooliste faktide hindamisel peab olema allikakriitiline o kirjeldab arheoloogia olemust ja väljakaevamisi o selgitab ajaloolise- ja eelajaloolise aja erinevusi o selgitab oma sõnadega mõisteid: ajalugu, ajalooline aeg ja fakt., arheoloogia, eelajalooline aeg, muistis ja kultuurikiht 	<ul style="list-style-type: none"> o ajaloo üldmõiste o ajaloo koht teaduste hulgas o ajaloo vajalikkus o ajaloolase elukutse o arheoloogia o mineviku uurimise võimalused
Ajaarvamine	
<ul style="list-style-type: none"> o oskab nimetada kokkuleppelisi ajalooperioode o kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, ajaloo periodiseerimine 	<ul style="list-style-type: none"> o ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu
Ajalooallikad	
<ul style="list-style-type: none"> o teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest o töötab lihtsamate allikatega o nimetab allikad ajaloo uurimiseks o eristab suulisi-, kirjalikke- esemelisi- ja audiovisuaalseid ajalooallikaid o selgitab miks on kirjalikud allikad tähtsad ja kuidas neid hinnata 	<ul style="list-style-type: none"> o ajalugu ja ajalooallikad o allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv

<ul style="list-style-type: none"> o selgitab oma sõnadega mõisteid, lühendeid ja fraase: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, ajalooallikad ja kroonika 	
EESTI AJALUGU MUINASAJAST KAASAJANI	
Esiaeg	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab muinasaja inimese eluolu o kirjeldab uuendusi kiviaja lõpus: savinõud, põllunduse ja karjanduse algus o kirjeldab metalliaja algust: pronksivalu, pronksist ja kivist esemete võrdlus o selgitab miks on kalmed olulised ajalooallikad o tunneb ära Eesti esiaja kaardi, oskab nimetatada tähtsamaid asulakohti o kirjeldab muinaseestlaste eluolu o selgitab linnuste olemust - miks, kuhu ja kuidas rajati o kirjeldab viikingite olemust o tunneb ära Eesti keskaja kaardid, oskab neid kasutada info leidmiseks o selgitab mõisted: ader, kalme, keraamika ja pronks, viikingid 	<ul style="list-style-type: none"> o Eesti muinasaja üldiseloomustus o esimesed asukad Eesti alal (Pulli, Kunda) o muinasaja inimese tegevusalad, koduloomad o Eesti muinasaja lõpul (muinasmaakonnad, naaberrahvad) o Eesti haldusjaotus läbi muinasaja o muinaslinnused, arheoloogilised leiukohad
Keskaeg	
<ul style="list-style-type: none"> o nimetab rüütlite peamise ülesande ja kirjeldab rüütlite relvastust ja varustust o kirjeldab mida kujutas endast ristiusk (kristlus) o selgitab miks on Henriku kroonika tähtis ajalooallikas o selgitab miks soovisid Saksa kaupmehed ja rüütlid Eestit ja Lätit alistada o nimetab Jüriöö ülestõusu ja selle tekkimise põhjuseid 	<ul style="list-style-type: none"> o keskaja koht maailma ajaloos, keskaja üldiseloomustus o eluolu muinasaja lõpus o muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine o muutused ühiskonnas, valitsemises ja haldusjaotuses

<ul style="list-style-type: none"> o tunneb ära Eesti ristiustamise perioodiga seotud kaardid, oskab neid kasutada info leidmiseks o kirjeldab eestlaste olukord võõra võimu all o selgitab, miks hakkasid rüütlid ehitama kindlustatud mõisaid ja kivilinnuseid o nimetab Liivimaa piirkonnad ja kuidas need olid erinevate maaisandate vahel jagatud o kirjeldab kuidas elati Liivimaa linnades o kirjeldab kes olid kaupmehed ja käsitöölised ning kuidas käis nende õpe o tunneb ära Eesti keskaja kaardid, oskab neid kasutada info leidmiseks o selgitab mõisteid: kristlus, kirik, vapp, Liivimaa, ordu, piibel, piiskop, rüütel ja turvis, gild, koge, meister, raad, sell ja testament 	<ul style="list-style-type: none"> o linnad ja kaubandus
Uusaeg	
<ul style="list-style-type: none"> o nimetab Liivi sõja tekkimise põhjuseid o kirjeldab kuidas muutus aadli, linnade ja talurahva elujärg pärast Liivi sõja lõppu o kirjeldab Eesti alade minekut Rootsi võimu alla o nimetab ajaloolise isiku, kes kirjutas elust Liivimaal ja Liivi sõjast o selgitab, miks avati Tartu ülikool o kirjeldab, mida tegi Forselius maarahva hariduse parandamiseks o kirjeldab Eesti- ja Liivimaa erilist seisundit Vene tsaaririigi koosseisus o kirjeldab talurahva ja baltisaksa aadlike elumuutust Venemaa võimu all 	<ul style="list-style-type: none"> o Liivi sõda, Põhjasõda, sõdade põhjused ja tagajärjed o Rootsi ja Vene võim Eestis, Liivi erikord, talurahvaharidus, õigused ja kohustused o valgustus ja selle kandjad Eesti alal o pärisorjus ja selle kaotamine o tähtsamad valitsejad ja nende tegevus o rahvusliku ärkamisaja eeldused ja tagajärjed, eepos „Kalevipoeg“, rahvusliku ärkamisaja tähttegelased ja tähtsamad sündmused (Pärnu Postimees, Eesti Postimees, Sakala, esimene üldlaulupidu, jms)

<ul style="list-style-type: none"> o nimetab aadlike ja talupoegade õiguseid ning kohustusi o selgitab pärisorjuse kaotamise tähtsust ja selle tulemusena toimunud muutuseid o selgitab oma sõnadega rahvusliku ärkamise mõistet o selgitab kuidas aitasid kaasa ajakirjanduse ja hariduse eestlaste rahvustunde kujunemisele o nimetab sündmuseid, mis toimusid rahvusliku ärkamise ajal o selgitab mõisteid: aadel(kond), pastor, provints, katk, ebausk ja seminar, tsaar, baltisakslased, pärisorjus 	
Lähiaeg	
<ul style="list-style-type: none"> o selgitab Vene tsaarivõimu nõrgenemise põhjuseid ja selle tagajärgi o nimetab 1917. aasta riigipööordeid Venemaal ja nende tagajärgi o nimetab Eesti Vabariigi loomise daatumid ja kestvuse aja o nimetab vabadussõja algamise põhjuseid o nimetab, millega lõppes vabadussõda o selgitab mille poolest erineb vabariik kuningriigist või tsaaririigist o nimetab põhjuseid miks Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel tekkis vastasseis o kirjeldab lühidalt teise maailmasõja algust, Nõukogude Liidu ja Saksamaa okupatsiooni o kirjeldab mida tõi kaasa kahe suurvõimu okupatsioon Eesti elanikele; metsavendlus o kirjeldab mida võttis ette nõukogude võim inimeste vastupanu mahasurumiseks 	<ul style="list-style-type: none"> o Eesti ja Venemaa 20. sajandi alguses, peamised arengud ja probleemid o Esimene maailmasõda ja selle tagajärjed Eestile o 1917. aasta revolutsioonid Venemaal, Nikolai II, Vladimir Lenin ja kommunistid (enamlased) o Eesti rahvuslaste iseseisvuspüüdlused o Jaan Tõnisson, Konstantin Päts, iseseisvusmanifest ja Eesti Vabariigi väljakuulutamine o Vabadussõda, selle põhjused ja tagajärjed, tähtsamad isikud o Eesti Vabariik 1920-1938, demokraatia ja diktatuur o Teine maailmasõda, selle põhjused, käik ja tagajärjed, Adolf Hitler ja Jossif Stalin o Teise maailmasõda tagajärjed Eestile, riigipööre ja nõukogude okupatsioon o vastupanuliikumine, metsavendlus

<ul style="list-style-type: none"> o nimetab põhjuseid miks paljud inimesed põgenesid Nõukogude okupatsiooni eest läände o kirjeldab Eesti taasiseseisvumist o nimetab taasiseseisvumise olulisemad sündmused o kirjeldab Eesti arengut pärast iseseisvuse taastamist o selgitab mõisteid: venestama, esimene maailmasõda, kommunistid, manifest, Vabadussõda, demokraatia, põhiseadus, rahvusteadused, diktaator, küüditamine, okupatsioon, Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik, kolhoos, propaganda, väliseestlased, laulev revolutsioon, Balti kett, taasiseseisvumine, globaliseerumine ja infoühiskond 	<ul style="list-style-type: none"> o Välis-Eesti o laulev revolutsioon – kuidas sai see võimalikuks, taasiseseisvumise tähtsamad sündmused ja seotud isikud o kaasaja Eesti
Digipädevused	
<p>Õpilase digipädevuste arengu suunamine ja toetamine toimub ajaloos läbi kogu õppeaasta.</p> <p>Vastavalt läbitavale teemale suunab õpetaja õpilast kasutama tööks vajalikke digivahendeid ja selgitab nende kasutamise põhimõtteid.</p> <p>Õppeaasta jooksul toetab ajaloo aine järgmiste digipädevuste kujunemist:</p> <ul style="list-style-type: none"> o õpilane oskab kaitsta enda ja kooli digiseadet füüsiliste vigastuste eest; o õpilane teab ja järgib reegleid, kuidas tahvelarvutit ja sülearvutit õppetöös kasutada (heaperemehelik kasutamine: rakendused, programmid, väljalogimine, hoiustamine); o õpilane teab, mis on parool; o õpilane ei jaga oma parooli ega kuritarvita paroole; o õpilane teab, milline on õige kehahoiak ja tööaeg digiseadme kasutamisel; o õpilane oskab QR-koodi või veebilingi abil siseneda vajalikku keskkonda; o õpilane oskab kirjutada aadressiribale veebiaadressi; o õpilane oskab Wordis kirjutada lühemat teksti ja seda vormindada (suurus, font, värvus, joondus); o õpilane oskab teha etteantud sõnade ja/või lausete abil internetis infootsingut; 	

- o õpilane oskab Stuudiumist vaadata oma õppetööga seonduvat infot (kodutöö, tunnitöö, hinded);
- o õpilane oskab laadida faili Stuudiumisse;
- o õpilane teab, miks on oluline kaitsta oma digiidentiteeti;
- o õpilane oskab vormistada ja saata e-kirja ning Stuudiumi suhtluse sõnumit;
- o õpilane oskab teksti kopeerida, lõigata ja kleepida;
- o õpilane teab, mis on plagiaat;
- o õpilane teab, miks tuleb autorile viidata;
- o õpilane oskab viidata kasutatud materjalile (kasutatud kirjanduse loetelu linkidena, raamatu pealkiri koos autoriga).

3.2.4 6. klassi õpitulemused ajaloos

6. klassi õpilane:

- o kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt;
- o teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks
- o ning toob nende kohta näiteid;
- o iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- o kasutab perekonnaloos uurimisel eritüübilisi allikaid;
- o teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
- o paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti
- o ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- o toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- o kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- o kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- o teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- o nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
- o teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
- o kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- o toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- o nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab
- o nende tähtsust;

- o teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- o teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest
- o rollist ühiskonnas;
- o nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- o toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- o toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel;
- o toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.

3.2.5 6. klassi õpitulemused ja õppesisu

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
MUINAS- JA VANAAEG	
Muinasaeg	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid o näitab kaardil ja põhjendab, miks ja mis piirkondades sai alguse põlluharimine o teab, missuguseid muudatusi ühiskonnaelus tõi kaasa metallide kasutusele võtmine o seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, varanduslik ebavõrdsus, sugukond, hõim</i> o teab, et Eesti esimesed asustusala olid Pulli ja Kunda inimasula, ning näitab neid kaardil 	<ul style="list-style-type: none"> o aeg ja ajaarvamine, muinas- ja vanaaja periodiseerimine o ajalugu ja ajalooallikad o allikmaterjalide tõlgendamine o muinasaja arengujärgud ja nende üldisloomustus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine, Eesti muinasaja üldisloomustus, Pulli, Kunda
Vanad Idamaad	
<ul style="list-style-type: none"> o selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid, ning näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat o selgitab, milline oli vanaaja riiklik korraldus, kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse ning Mesopotaamia näitel o tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiini, matemaatikat, astronoomiat, kirjandust, kujutavat kunsti, Egiptuse püramiide ja Babüloni rippaedu; teab, et esimesed kirjasüsteemid olid kiilkiri ja hieroglüüfkiri o teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon; selgitab, mis on Vana Testament 	<ul style="list-style-type: none"> o vanaaja sisu ja üldisloomustus: ajalised piirid, looduslikud olud o Vana-Egiptus, Egiptuse riigikorraldus. Thutmosis III, Ramses II, Tutankhamon; eluolu, religioon, kultuurisaavutused o Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurabi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused o Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament

<ul style="list-style-type: none"> o seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>tsivilisatsioon, linnriik, vaarao, muumia, sfinks, tempel, püramiid, preester</i> o teab, kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutankhamon, Hammurabi, Mooses ja Taavet, ning iseloomustab nende tegevust. 	
Vana-Kreeka	
<ul style="list-style-type: none"> o näitab kaardil Kreetat, Kreekat, Balkani poolsaart, Ateenat ja Spartat ning kirjeldab riigi laienemist hellenismi perioodil o teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist o tunneb Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust Ateena ja Sparta näitel ning võrdleb neid kirjelduse põhjal o kirjeldab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport o seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, eepos, olümpiamängud, teater, tragöödia, komöödia, skulptuur, Trooja sõda, hellenid, tähestik</i> o teab, kes olid Zeus, Herakles, Homeros, Herodotos, Perikles ja Aleksander Suur, ning iseloomustab nende tegevust 	<ul style="list-style-type: none"> o vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreeta ja Mükeene kultuur o Kreeka linnriigid o ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas o linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale o Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine o Vana-Kreeka kultuur ja eluolu, kultuur ja religioon Hellase maailma ühendajana, olümpiamängud, religioon ja mütoloogia, Homerose kangelaseepika, ajalookirjutus, Herodotos, teater, kunst, arhitektuur (Ateena akropol), skulptuur, vaasimaal, hellenite igapäevaelu, hellenistlik kultuur, Vana-Kreeka kultuuri tähtsus
Vana-Rooma	
<ul style="list-style-type: none"> o näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Kartaagot, Roomat, Konstantinoopolit, Ida-Roomat ja Lääne-Roomat; o teab Rooma riigi tekkelugu ning näitab kaardil Rooma riigi territooriumi ja selle laienemist; o selgitab Rooma riigikorda eri aegadel; 	<ul style="list-style-type: none"> o Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, Rooma linna tekkimine, kuningad, vabariigi algus, Rooma vabariik, ühiskondlik korraldus, Rooma võimu laienemine Vahemere maades, Hannibal, kodusõjad Roomas, Caesar, vabariigi lõpp

<ul style="list-style-type: none"> o iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis; o seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>vabariik, foorum, kapitolium, Colosseum, patriits, plebei, konsul, senat, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, leegion, kodusõda, kristlus, piibel, Rooma õigus, provints, Ida-Rooma, Lääne-Rooma, Kartaago, Konstantinoopol, ladina keel</i>; o teab, kes olid Romulus, Hannibal, Caesar, Augustus ja Jeesus Kristus, ning iseloomustab nende tegevust. o 	<ul style="list-style-type: none"> o Rooma keisririik, ühiskondlik korraldus, Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine o Vana-Rooma kultuur, rahvas ja eluolu, Rooma kui impeeriumi keskus ja antiikaja suurlinn, kunst ja arhitektuur, avalikud mängud, Rooma õigus o Ristiusu teke, Uus Testament
Digipädevused	
<p>Õpilase digipädevuste arengu suunamine ja toetamine toimub ajaloos läbi kogu õppeaasta. Vastavalt läbitavale teemale suunab õpetaja õpilast kasutama tööks vajalikke digivahendeid ja selgitab nende kasutamise põhimõtteid.</p> <p>Õppeaasta jooksul toetab ajaloo aine järgmiste digipädevuste kujunemist:</p> <ul style="list-style-type: none"> o õpilane oskab Wordis koostada ja vormistada vastavalt kooli juhendile referaati; o õpilane oskab Wordis lisada pilti ja seda vormindada; o õpilane oskab koostada ja vormindada Powerpointis esitlust; o õpilane oskab märgata veebis levivaid pettuseid; o õpilane teab, mis on plagiaat, teab, miks tuleb autorile viidata; o õpilane oskab viidata kasutatud materjalile (kasutatud kirjanduse loetelu linkidena, raamatu pealkiri koos autoriga); o õpilane oskab kasutada Stuudiumit (failide üleslaadimine, suhtlus); o õpilane oskab kaitsta enda ja kooli digiseadet ja selle sisu; o õpilane oskab kaitsta oma digiidentiteeti, järgib digikeskkonnas kehtivaid suhtlus- ja käitumisnorme. 	

3.3 III kooliaste

3.3.1 Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

- o eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu;
- o mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid;
- o seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte;
- o mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal;
- o mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas;
- o analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu;
- o mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele;
- o mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis;
- o analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust;
- o mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga;
- o mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud;
- o kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi;
- o eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu;
- o analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana;
- o analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos;
- o mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

3.3.2 Kooliastme õpitulemused ajaloos

Õpilane:

- o iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode;
- o nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- o toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- o arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- o selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- o analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- o analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- o selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- o selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajalooos;
- o toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- o võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
- o toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- o toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- o analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- o teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- o iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- o loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- o kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;

- o toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- o analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- o teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- o iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
- o tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- o kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- o analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- o toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- o märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- o selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- o märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- o teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- o selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
- o selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.

3.3.3 7. klassi õpitulemused ja õppesisu

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
KESKAEG JA VARAUUSAEG	
Maailm keskajal 476-1492	
<ul style="list-style-type: none"> o iseloomustab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust, talupoegade ja feodaalide elulaadi; kiriku osa keskaja ühiskonnas ning kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana; teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad, iseloomustab keskaegse linna eluolu o iseloomustab Frangi riigi osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas ja Frangi riigi jagunemist o iseloomustab araabia kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablaste vallutusi o kirjeldab viikingite elu, nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi o toob esile ristsõdade eesmärgid ja tulemused o nimetab Eesti muinasmaakondi ja suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust o teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik o seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, senjäär, vasall, feodaal, pärisori, Inglise parlament, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu, romaani stiil, gooti stiil, koraan, Muhamed, mošee, Meka</i> 	<ul style="list-style-type: none"> o keskaja koht maailma ajaloos, keskaja ühiskonna üldiseloomustus, keskaja periodiseering, ühiskonnakorraldus, läänikord, eluolu ja maailmapilt o kirik ja kultuur keskajal, ristiusu õpetuse alused, kiriku osa ühiskonnas, ristsõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil o Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa o Araablased, Araabia ühiskond, Muhamed, islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale o Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik o linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine o Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked o Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus, muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja

<ul style="list-style-type: none"> o teab, kes olid Karl Suur ja Justinianus I, ning iseloomustab nende tegevust 	<ul style="list-style-type: none"> ristiusustamine, ühiskonna struktuur, valitsemine, Liivi Ordu, linnad o keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine, eluolu keskajal
Maailm varauusajal 1492-1600	
<ul style="list-style-type: none"> o Õpilane: o teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused, tehnoloogia areng ja reformatsioon; o iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni o mõju; o seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi; o seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>maadeavastused, reformatsioon, protestandid, luteri usk, renessanss, humanism</i>; o teab, kes olid Kolumbus, Martin Luther ja Leonardo da Vinci, ning iseloomustab nende tegevust. 	<ul style="list-style-type: none"> o ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine, tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci o suured maadeavastused, Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades o reformatsioon Saksamaal, Martin Luther o Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad, Liivi sõja põhjused ja tagajärjed
Digipädevused	
<p>Õpilase digipädevuste arengu suunamine ja toetamine toimub ajaloos läbi kogu õppeaasta. Vastavalt läbitavale teemale suunab õpetaja õpilast kasutama tööks vajalikke digivahendeid ja selgitab nende kasutamise põhimõtteid.</p> <p>Õppeaasta jooksul toetab ajaloo aine järgmiste digipädevuste kujunemist:</p> <ul style="list-style-type: none"> o õpilane teab autoriõiguse põhimõtteid ja litsentsitingimusi, oskab korrektselt viidata; o õpilane hindab kriitiliselt internetist leitud informatsiooni; o õpilane oskab rakendada turvameetmeid oma isikuandmete ja privaatsuse kaitseks digikeskkonnas. 	

3.3.4 8. klassi õpitulemused ja õppesisu

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
UUSAEG	
Maailm 1600-1815	
<ul style="list-style-type: none"> o teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris ning mis olid Põhjasõja tagajärjed Eestile o iseloomustab valitsemiskorralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, valgustatud absolutism, parlamentarism o selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju o toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad o teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, ning näitab neid kaardil o teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid, ja iseloomustab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust o iseloomustab baroki ja klassitsismi põhijooni o seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>valgustus, reform, revolutsioon, restauratsioon, absolutism, parlamentarism</i> o teab, kes olid Napoleon, Louis XIV, Peeter I ja Voltaire, ning iseloomustab nende tegevust 	<ul style="list-style-type: none"> o uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV, valgustusfilosoofia, Inglise kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa, 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II o Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskvoim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I, Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna) o USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus o Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu, Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Napoleoni reformid, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos o kultuur: barokk, klassitsism
Maailm 1815-1918	
<ul style="list-style-type: none"> o näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite o iseloomustab rahvuslikku liikumist Eestis ja Euroopas o selgitab Eesti iseseisvumis 	<ul style="list-style-type: none"> o industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused

<ul style="list-style-type: none"> o teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi o iseloomustab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi o seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>rahvusriik, monopol, linnastumine, rahvuslik liikumine, venestamine, autonoomia, Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism</i> 	<ul style="list-style-type: none"> o rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik o Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul, Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed o Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani o kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine
Digipädevused	
<p>Õpilase digipädevuste arengu suunamine ja toetamine toimub ajaloos läbi kogu õppeaasta. Vastavalt läbitavale temale suunab õpetaja õpilast kasutama tööks vajalikke digivahendeid ja selgitab nende kasutamise põhimõtteid.</p> <p>Õppeaasta jooksul toetab ajaloo aine järgmiste digipädevuste kujunemist:</p> <ul style="list-style-type: none"> o õpilane oskab jagada digikeskkonnas infot ja faile, valides selleks korrektse viisi ja sobiva vahendi; o õpilane teab digitehnoloogia mõju keskkonnale (loodus, kultuur, majandus); o õpilane oskab hinnata veebiallikate usaldusväärsust; o õpilane oskab internetist leitud informatsiooni analüüsida, võrrelda ja hinnata; o õpilane järgib digisisu luues autoriõiguse norme ja litsentsitingimusi. 	

3.3.5 9. klassi õpitulemused ja õppesisu

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
LÄHIAJALUGU	
Maailm kahe maailmasõja vahel 1918-1939	
<ul style="list-style-type: none"> o näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud muutusi (Versailles' süsteem) o toob esile rahvusvahelise olukorra teravnemise põhjusi 1930. aastail o iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda o iseloomustab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul o iseloomustab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi o seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, ideoloogia, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, repressioon, Rahvaste Liit, Versailles' süsteem, vaikiv ajastu, parlamentarism, Tartu rahu</i> o teab, kes olid Jossif Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Franklin Delano Roosevelt, Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson, ning iseloomustab nende tegevust 	<ul style="list-style-type: none"> o rahvusvaheline olukord, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliidu tegevus ja mõju, sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas o maailmamajandus, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed o demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastail, demokraatia ja diktatuuri põhijooned, demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel, autoritarism Itaalia näitel, totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel o Eesti Vabariik, Vabadussõda, Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus, demokraatliku parlamentarismi aastad, vaikiv ajastu, majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika o kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika areng, aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid
Teine maailmasõda 1939-1945	
<ul style="list-style-type: none"> o näitab kaardil Teise maailmasõja sõjategevust Idarindel, Läänerindel, Vaiksel ookeanil ja Põhja-Aafrikas ning muudatusi 	<ul style="list-style-type: none"> o rahvusvaheline olukord, lääneriikide järeleandmised Saksamaale, München, MRP

<p>Teise maailmasõja järel</p> <ul style="list-style-type: none"> o iseloomustab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel, ja toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjusi o selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos o iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist o teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda, toob esile Teise maailmasõja tulemused ja tagajärjed o teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ning mis riikidest moodustus Hitleri-vastane koalitsioon o seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>MRP, holokaust, küüditamine, baaside leping, okupatsioon, ÜRO</i> 	<ul style="list-style-type: none"> o sõjategevuse üldiseloostus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled, rinded, holokaust, ÜRO asutamine o Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon
Maailm pärast Teist maailmasõda 1945-2000	
<ul style="list-style-type: none"> o iseloomustab külma sõja olemust ning toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid o näitab kaardil olulisemaid külma sõja aegseid kriisikoldeid ja muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail o iseloomustab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel o iseloomustab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel ning Eesti arengut NSV Liidu koosseisus o toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed o analüüsib Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut o iseloomustab kultuuri ja eluolu 20. sajandil 	<ul style="list-style-type: none"> o külm sõda, külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kriisid ja sõjad o läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika, Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted o kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke, NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon o Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, repressioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu

<ul style="list-style-type: none"> o seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>perestroika, glasnost, külm sõda, kriisikolle, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioon, Atlandi Harta, Euroopa Liit, NATO, Balti kett, laulev revolutsioon</i> o teab, kes olid Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar ja Mart Laar, ning iseloomustab nende tegevust 	<ul style="list-style-type: none"> o kommunistliku süsteemi lagunemine, <i>perestroika</i> ja <i>glasnost</i>, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Saksamaa ühinemine o Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine, laulev revolutsioon, Balti kett, põhiseadusliku korra taastamine o maailm alates 1990. aastaist, üldülevaade, Euroopa Liidu laienemine, NATO laienemine, uued vastasseisud o kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel, teaduse ja tehnika areng, aatomiuuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis
Kaasaeg: 21. sajandi algus	
<ul style="list-style-type: none"> o iseloomustab Eesti ja maailma arengut 21. sajandi alguses o nimetab ning näitab kaardil kaasaja peamisi konfliktikoldeid o oskab nimetada tähtsamaid rahvusvahelisi organisatsioone ja teab nende ülesandeid o oskab nimetada tähtsamaid poliitikuid Eestis ja maailmas 	<ul style="list-style-type: none"> o maailm 21. sajandi algul – tähtsamad probleemid ja pakutud lahendused, rahvusvahelised organisatsioonid ja nende uus roll muutuv maailmas, mitmepooluseline maailm ja uute poliitiliste jõudude esilekerkimine, terrorism ja selle roll rahvusvahelistes suhetes, uus külm sõda: ida ja lääne suhete uus teravnemine, lahenduste otsimine, Eesti koht muutuv maailmas
Digipädevused	
<p>Õpilase digipädevuste arengu suunamine ja toetamine toimub ajaloos läbi kogu õppeaasta. Vastavalt läbitavale temale suunab õpetaja õpilast kasutama tööks vajalikke digivahendeid ja selgitab nende kasutamise põhimõtteid.</p>	

Õppeaasta jooksul toetab ajaloo aine järgmiste digipädevuste kujunemist:

- o õpilane oskab jagada digikeskkonnas infot ja faile, valides selleks korrektse viisi ja sobiva vahendi;
- o õpilane teab digitehnoloogia mõju keskkonnale (loodus, kultuur, majandus);
- o õpilane oskab hinnata veebiallikate usaldusväärsust;
- o õpilane oskab internetist leitud informatsiooni analüüsida, võrrelda ja hinnata;
- o õpilane järgib digisisu luues autoriõiguse norme ja litsentsitingimusi.

4 ÜHISKONNAÕPETUS

4.1 Üldalused

4.1.1 Õppe- ja kasvatusesmärgid

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- o tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
- o oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
- o teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja teostamises nii kohalikul kui ka Eesti riigi tasandil;
- o väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid, nagu seaduslikkus, vabaduse ja vastutuse seos; arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, panustab ühiskonna jätkusuutlikku arengusse ja sidususse ning seisab vastu kesksete normide rikkumisele; on seaduskuulekas;
- o määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna.

4.1.2 Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks.

Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvale õppele.

Esimeses kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. Teises ja kolmandas kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina.

Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega vastavalt oma huvidele ja võimalustele.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade

kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Esimeses kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. Teises ja kolmandas kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi ainaena.

Teises kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koeksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

Kolmandas kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone, nagu Riigikogu, valitsus, president, kohus, kohalik omavalitsus, riigikontroll, õiguskantsler.

Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, on enam pööratud tähelepanu poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana (nt sotsiaalkaitse süsteemi kasutamine, valla/linna elukorralduses kaasaraäkimine, e-teenuste tarbimine jne).

Majanduse käsitlemine kolmandas kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele (ettevõtlikkus, kutsevalik, tulu tööst, eelarve, tarbimine ja toimetulek), ettevõtlusele (ettevõtte, ressursid, tootlikkus, kasum, konkurents), riigi majanduse reguleerimisele (majanduspoliitika, maksud, maksutulude kasutamine riigi arenguks; õigusrikkumisest tulenev kahju riigi majandusele) ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele (tarbimisühiskond, tööturu tasakaal, varanduslik kihistumine). Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Õppes kasutatakse infotehnoloogilisi vahendeid.

Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide püstitamise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme.

Õppes pööratakse suurt tähelepanu õpilaste õpimotivatsiooni arendamisele. Olulisel kohal on aktiivõppemeetodid, nagu arutelud, juhtumianalüüsid, rollimängud, projektid ja õppekäigud. Tähtis on viia aine käsitlemine klassiruumist välja ning kasutada igal asjakohasel juhul elusituatsioone (nt demokraatia rakendamine koolis, kodanikualgatus ja vabatahtlik tegevus kodukohas).

Aktiivse kodaniku kontseptsioon käsitleb kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult kui hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse rakendussuuna võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt tarbijahariduses, kodanikualgatuses, koolielu korraldamises).

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne.

Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis). Nii omandab õpilane teabe ja tehnoloogia kasutamise oskuse, mille vajadus tänapäeva maailmas pidevalt kasvab.

4.1.3 Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- o lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingat teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- o taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;

- o võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ja rühma-tööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks;
- o kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- o rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- o laiendatakse õpikeskkonda: arvutiklass, raamatukogu, kohaliku omavalitsuse ja riigiasutused, ettevõtted, mittetulundusühingud, arhiivid, näitused, muuseumid.

Kasutatakse erinevaid õppemeetodeid: arutelud, diskussioon, väitlus, ajurünnak; ühistegevus ja vabatahtlik töö; referaadi, uurimistöö, arvamusloo, õpimapi koostamine, esitluse koostamine (viitamisreeglitega tutvumine, töö esitlemine jms); infootsing teabeallikatest, allikate kasutamine (nt temaatiline tekst, statistika, dokument, kaart jne) ja andmete töötlemine ning esitamine IT võimalusi kasutades; teabeallikatest statistika, allikate, sh juriidiliste tekstide ja kaardi analüüs; töölehtede täitmine, loovtöö kirjutamine; juhtumianalüüs; praktilised tööd: klassielu reeglite, päevaplaani ja isikliku eelarve koostamine jne; reklaami, teemakohaste filmide jms kriitiline analüüs; juhtumianalüüs; dokumendiplankide täitmine jne; õppekäigud.

4.1.4 Hindamine

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest.

Hinnatakse nii õpilase teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel. Aineteadmiste ja -oskuste kõrval antakse hinnanguid ka väärtuselistes ning hoiakulistes küsimustes. Väärtuste ja hoiakute hindamist võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid ning rühmatöö. Hinnanguid andes ja numbriliselt hinnates võetakse aluseks ainekavaga määratud õpitulemused.

Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Õpitulemuste kontrollimise vormid peavad olema mitmekesised ja vastavuses õpitulemustega. Aine pakub rohkesti võimalusi mitmekesiseks tööks erinevate allikatega (pildid, skeemid, tabelid, tekstid). Vanuseastmele vastavalt võib lihtsamaid ülesandeid anda mõne fakti või näite leidmiseks ning hinnata ülesande täitmise põhjalikkust ja täpsust. Praktiliste tööde puhul ei hinnata mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi käiku. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata.

Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

Kokkuvõtvaiks hindamiseks sobivad kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded, mõiste ja selgituse kokkuviiimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms), info leidmine, kasutamine ja rühmitamine, probleemküsimuste avamine, arvamislugu, uurimus ja juhtumianalüüs, dokumendi, statistiliste andmete ja karikatuuri analüüs, kaardi tundmine. Praktiliste tööde puhul hinnatakse töö planeerimise, teostamise, tulemuste tõlgendamise, järelduste tegemise, põhjendamise ning tulemuste esitamise oskust.

Teises kooliastmes on eriti oluline, et arutlusoskust kujundavaid ja kontrollivaid ülesandeid koostades järgitaks jõukohasuse põhimõtet. Alustada tuleks lihtsamatest ülesannetest, kus õpilasele on lahendamiseks antud märksõnad, ülesande mõistmist ja lahendamist toetav selgitus ning täpne juhend.

4.1.5 Füüsiline õpikeskkond

Kool korraldab valdava osa õpet klassis, kus saab rühmatöö tegemiseks mööblit ümber paigutada, on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus. Õppe sidumiseks igapäevaeluga võimaldab kool õpet väljaspool klassi. Kool võimaldab kasutada klassiruumis Eesti Vabariigi põhiseadust, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni ning ÜRO lapse õiguste konventsiooni. Kool võimaldab ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale (kontuur- ja seinakaardid, erialased teatmeteosed, ajalehed ja ajakirjad ning statistilised ja metoodilised materjalid).

4.2 II kooliaste

4.2.1 Teise kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- o teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi;
- o teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi;
- o teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma;
- o mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- o teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti;
- o eristab fakti arvamusel, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärset;

- o teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata;
- o teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi;
- o teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja;
- o tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti;
- o oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada;
- o käitub teadliku tarbijana.

4.2.2 Teise kooliastme õpitulemused ühiskonnaõpetuses

Teises kooliastmes käsitletakse sotsiaalseid suhteid, vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust, demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda ning töö ja tarbimise teemasid.

Õpilane:

- o teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;
- o esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;
- o toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
- o loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
- o leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;
- o nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
- o nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;
- o toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
- o kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;
- o kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
- o osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;
- o leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;

- o selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
- o kasutab viitamist nõuetekohaselt;
- o tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
- o mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
- o toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
- o toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;
- o toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
- o loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
- o nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
- o teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
- o oskab oma aega ja tegevusi planeerida;
- o toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
- o koostab eelarve etteantud piirides;
- o kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
- o selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

4.2.3 6. klassi õpitulemused ja õppesisu

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine	
<ul style="list-style-type: none"> o teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi o teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi o teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma o mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat o teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti 	<ul style="list-style-type: none"> o kohalik omavalitsus o seadus, lapse õigused o peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted o demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid, õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses o kooli sisekord (kodukord) o õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal
Allikad ja autoriõigused	
<ul style="list-style-type: none"> o eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust o teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata 	<ul style="list-style-type: none"> o fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine o arvamusloo või referaadi kirjutamine/koostamine kasutades usaldusväärseid allikaid ja korrektset viitamist
Kultuur. Sotsiaalsed suhted.	
<ul style="list-style-type: none"> o teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi o teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja o nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone 	<ul style="list-style-type: none"> o kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus o sooline võrdõiguslikkus, o pere ja suguvõsa, kogukond o Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm) o Euroopa riigid, Eesti naaberriigid

<ul style="list-style-type: none"> o nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid o suhtub sallivalt erinevustesse o nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis 	
Planeerimine ja tarbimine	
<ul style="list-style-type: none"> o tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti o oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada o teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel o käitub teadliku tarbijana 	<ul style="list-style-type: none"> o aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine o elukutsed – teadmised ja oskused, elukestev õpe, elukutsed ja ettevõtted kodukohas, töökultuur ja tööeetika o teadlik, säästev tarbimine, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale
Digipädevused	
<p>Õpilase digipädevuste arengu suunamine ja toetamine toimub ühiskonnaõpetuses läbi kogu õppeaasta.</p> <p>Vastavalt läbitavale teemale suunab õpetaja õpilast kasutama tööks vajalikke digivahendeid ja selgitab nende kasutamise põhimõtteid.</p> <p>Õppeaasta jooksul toetab ühiskonnaõpetus aine järgmiste digipädevuste kujunemist:</p> <ul style="list-style-type: none"> o õpilane oskab kaitsta enda ja kooli digiseadet füüsiliste vigastuste eest; o õpilane teab ja järgib reegleid, kuidas tahvelarvutit ja sülearvutit õppetöös kasutada (heaperemehelik kasutamine: rakendused, programmid, väljalogimine, hoiustamine); o õpilane teab, mis on parool; 	

o õpilane ei jaga oma parooli ega kuritarvita parooli;o õpilane teab, milline on õige kehahoiak ja tööaeg digiseadme kasutamisel;o õpilane oskab QR-koodi või veebilingi abil siseneda vajalikku keskkonda;o õpilane oskab kirjutada aadressiribale veebiaadressi;o õpilane oskab Wordis kirjutada lühemat teksti ja seda vormindada (suurus, font, värvus, joondus);o õpilane oskab teha etteantud sõnade ja/või lausete abil internetis infootsingut;o õpilane oskab Stuudiumist vaadata oma õppetööga seonduvat infot (kodutöö, tunnitöö, hinded);o õpilane oskab laadida faili Stuudiumisse;o õpilane teab, miks on oluline kaitsta oma digiidentiteeti;o õpilane oskab vormistada ja saata e-kirja ning Stuudiumi suhtluse sõnumit;o õpilane oskab teksti kopeerida, lõigata ja kleepida;o õpilane teab, mis on plagiaat;o õpilane teab, miks tuleb autorile viidata;o õpilane oskab viidata kasutatud materjalile (kasutatud kirjanduse loetelu linkidena, raamatu pealkiri koos autoriga).	

4.3 III kooliaste

4.3.1 Kolmanda kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- o teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega;
- o teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond;
- o tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta;
- o toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine;
- o märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele;
- o teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid;
- o mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- o teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta;
- o analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest;
- o seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega;
- o analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;
- o teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot;
- o teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt;
- o teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest;
- o hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid;
- o märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;
- o analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

Kolmandas kooliastmes käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

Õpilane:

- o analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- o selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- o teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
- o selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- o loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- o toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- o selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- o teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- o kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- o teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- o analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- o selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- o analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- o teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- o märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- o toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- o selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- o teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;

- o nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- o teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- o analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- o teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- o toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- o oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- o tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- o oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- o võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- o mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- o märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- o toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- o mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- o toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- o analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
- o selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- o toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;
- o analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

4.3.2 9. klassi õpitulemused ja õppesisu

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest ta koosneb.	
<ul style="list-style-type: none"> o teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris o mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas o teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist o oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt o toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid o loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur o märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt o oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele o võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel o mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul 	<ul style="list-style-type: none"> o avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused), erasektor kui kasumile suunatud sektor o kolmas sektor kui mittetulundussektor, sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused o sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm o sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus o sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus, solidaarsus o väärtused ja identiteedid, mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid o inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel o põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused o lapse õigused, kohustused ja vastutus o lastekaitse rahvusvahelised probleemid, nimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm, UNICEFi tegevus

<ul style="list-style-type: none"> o märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi o selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit o toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris o mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet o märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt o toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides o toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid o toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale o seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega o analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist o analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi o teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundus organisatsioon, vabakond, ühiskonnarühmad, rahvastikunäitaja, demograafia, 	<ul style="list-style-type: none"> o käitumine kriisioludes o õppes pööratakse rõhku järgmistele väärtuste arendamisele: sallivus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus, hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu
---	--

<p>migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja, ühiskondlik ebavõrdsus (ja võrdõiguslikkus vs võrdväärus) sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid, põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandus, diskrimineerimine, hädaolukord, eriolukord, kriisiõppus</p>	
<p>Meedia ja teave. Kuidas toimida infopaljususe ja infokorratuse kontekstis.</p>	
<ul style="list-style-type: none"> o oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks o tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud o mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul o märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi o toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale o hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid o oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks o tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud 	<ul style="list-style-type: none"> o ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne o kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur o turunduskommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne, meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahetõed, tulud ja kulud meedias) o autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine, plagieerimine o teabe tõlgendamine ja kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine

<ul style="list-style-type: none"> o teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus, massikommunikatsioon, meedia, arvamusiidid, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus, valeuudised, vandenõuteooriad, infosõda, infomull/ kajakamber, tehisintellekt (AI), süvavõltsing, kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus 	
Demokraatlik riik ja valitsemine. Kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist.	
<ul style="list-style-type: none"> o loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur o toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides o teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid o analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel o selgitab avaliku konkursi tähtsust o toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides o märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma o toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid o selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet o teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid 	<ul style="list-style-type: none"> o demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused o demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal o õigusriik, kodanikuvabadused ja -õigused o põhiseadus, põhiseaduslikud institutsioonid, riigikogu koosseis ja ülesanded, valitsuse moodustamine ja ülesanded, Vabariigi President, kontrollorganid (õiguskantsler, riigikontroll, kohus) kohalik omavalitsus o õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem, õigusaktide kasutamine, alaealiste õiguslik vastutus o kodakondsus, Eesti kodakondsuse saamise tingimused, kodanikuõigused ja -kohustused, Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis

<ul style="list-style-type: none"> o nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid o teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma o teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid o teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist o analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel o teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valmised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses; õigusriik, korruptsioon, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik instiutsioon, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministeerium, riigiamet, põhiseadus, menetlus, kohalikomavalitsus, volikogu, linnapea, vallavanem, linna-/vallvalitsus, eelarve, kohalikud maksud, kaasav eelarve, noortevolikogu, osalusdemokraatia, rahvaalgatus 	<ul style="list-style-type: none"> o erakonnad, erakonna ülesanded demokraatlikus riigis, Eesti parlamendierakonnad o valimised, valimiste üldine protseduur, kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid, valimiskampaania, teadlik hääletamine
---	--

Kodanikuühiskond. Mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksma panna.	
<ul style="list-style-type: none"> o analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel o toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides o teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt o teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu-/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine 	<ul style="list-style-type: none"> o kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned, vabaühendused ja MTÜd, kirik ja usuühendused o kodanikuosalus ja kodanikualgatus, kodanikuajakirjandus, vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse, noorte osalusvõimalused, kogukonnapraktika, õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid
Majandus. Äri sektori toimimine, riigi roll majanduses.	
<ul style="list-style-type: none"> o kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist o teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse o teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest o järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid o analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused o analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest 	<ul style="list-style-type: none"> o turumajanduse põhijooned, nõudmine ja pakkumine, konkurents, tootlikkus ja kasum, ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE, ettevõtluse roll ühiskonnas o ressursside jagunemine maailmas, riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon, riigielarve, maksud, maksustamise põhimõtted, tulude ümberjagamine, ühishüved ja sotsiaalne turvalisus, aus maksumaksmine, sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus o tööturg, tööturu mõiste, tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes, tööõigus, hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja töötajatele, erinevast

<ul style="list-style-type: none"> o analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist o selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale o teab, kuidas planeerida vastutustundlikult oma rahaasju o mõistab, millised ohud võivad kaasneda laenamise või investeerimisega, oskab neid seostada mõjutamise ning infokorratuse ohtudega o mõistab, mida tähendab finantsiline vastutus ja kuidas võtta arukalt riske o oskab koostada oma kuludest/tuludest lähtuvat eelarvet seostades seda aruka tarbimisega o teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: ressurss, majandussüsteem, vaba turg, momopol, osaühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtlus, õiglase kaubandus, eksport, import, tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV, inflatsioon, intress, investeerimine, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud 	<p>soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul</p> <ul style="list-style-type: none"> o isiklik majanduslik toimetulek, eesmärkide püstitamine ja ressursside hindamine, palk ja palgaläbirääkimised, isiklik eelarve, elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus, säästmine ja investeerimine, laenamine, tarbijakäitumine, säästlik ja õiglase tarbimine, tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul, tootemärgistused, isiklik ettevõtlus
<p>Eesti ja maailm. Kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ja kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelises suhtluses teostada.</p>	
<ul style="list-style-type: none"> o analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid 	<ul style="list-style-type: none"> o rahvusvahelised organisatsioonid, välispoliitika mõiste, rahvusvahelised suhted (NB! koostöö ajalooa)

<ul style="list-style-type: none"> o selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid o teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma o toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga o teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega o teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted 	<ul style="list-style-type: none"> o Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides, Eesti Euroopa Liidu liikmena
Digipädevused	
<p>Õpilase digipädevuste arengu suunamine ja toetamine toimub ühiskonnaõpetuses läbi kogu õppeaasta. Vastavalt läbitavale temale suunab õpetaja õpilast kasutama tööks vajalikke digivahendeid ja selgitab nende kasutamise põhimõtteid.</p> <p>Õppeaasta jooksul toetab ühiskonnaõpetuse aine järgmiste digipädevuste kujunemist:</p> <ul style="list-style-type: none"> o õpilane oskab jagada digikeskkonnas infot ja faile, valides selleks korrektse viisi ja sobiva vahendi; o õpilane teab digitehnoloogia mõju keskkonnale (loodus, kultuur, majandus); o õpilane oskab hinnata veebiallikate usaldusväärsust; o õpilane oskab internetist leitud informatsiooni analüüsida, võrrelda ja hinnata; o õpilane järgib digisisu luues autoriõiguse norme ja litsentsitingimusi. 	